

2. A középkori legendairodalom és a festői elbeszélés. Középkori legendák és képzőművészeti megjelenítésük

Középkori latin nyelvű legendák

A középkori legendairodalomból ismeretes történetek igen gyakran jelentek meg a késő középkori és kora újkori festészetben, sőt a későbbi századok festészete sem vonta ki magát a hatásuk alól. Éppen ezért érdekesnek mutatkozik a történetek terjedése, illetve ennek nyomon követése.

Ennek illusztrálása céljából vizsgáljuk a Remete Szent Antalról szóló legendákat, szöveges megjelenítéseiket, majd további fejezetekben a képzőművészeti megvalósulásait. A megközelítés alapvetően interdiszciplináris: felhasználjuk a régi magyar irodalom, a hagiográfia, a kultúrtörténet, a történelem, a történeti antropológia, a művészettörténet és a néprajzi szakirodalom adatait és eredményeit.

A következőkben ezeknek a legendáknak a felbukkanását, terjedését követjük nyomon, és igyekszünk rámutatni azokra a változásokra, amelyek a szövegekben, és ebből következően feltehetően a kultuszokban jelen voltak.

Számos művész jelenítette meg a Szent Antal legendáit, ezek közül csak párat emelünk ki: Bernardo Parentino (15. sz. vége), Martin Schongauer (1480 körül), Nicolas Manuel Deutsch (1520), id. Lucas Cranach (1506), Hieronymus Bosch (kb. 30 festménye született ebben a tematikában, a leghíresebbek 1505/1506, 1510 stb.), Salvador Dali (1943), Max Ernst (1943), Kondor Béla (1967).

Íme Antal néhány életrajzi adata, ahogy a legendákból körvonalazódik:

- 251–356 között élt,
 - húszévesen félrevonult a világtól, remete lett,
 - az egyiptomi sivatag a hazája, ezért Egyiptomi Szent Antalnak is nevezték, a keleti ortodoxia is ismeri: *Sfântul Antonie cel Mare* (rom.),
 - a legendák elmondják, hogy a gonosz számos alkalommal megkísértette, kincseket talált, de keresztet vetett rá, és a kincs füstté vált, illetve női alakban is megkísértette a gonosz, de ő mindvégig ellenállt ezeknek, máskor ördögök bántalmazták,
 - lakóhelyei:
 - egy sírbolt a város szélén,
 - Prispír hegység (20 évig), megtalálják, tanítja a remetéket,
 - Alexandria, felszólalt a keresztényüldözések ellen,
 - hegység, Kelet-Théba,
 - Coltzum, innen indul el és megtalálja Remete Szent Pált, az első remetét,
 - újra köré gyűlnek a remeték,
 - Alexandria, felszólal az arianizmus ellen,
 - ismeretlen helyen temették el.
- Életrajzát 365-ban Szt. Atanáz írta meg *Vita St. Antonii* címen.

Attribútumai: az ördögöket elriasztó kis harang, csengettyű, T alakú bot, fáklya, er-
szény, láng, mankó, disznó, ördög a lábánál, két oroszlán. Leggyakrabban a megkísértését
és a Remete Szent Pálnál tett látogatását ábrázolják.

1. kép. Az antonita rend. Illusztráció Sebald Beham könyvéből, 1526

2. kép. Hans Wächtlin: Szent Antal, 1517

3. kép. Martin Schongauer: Szent Antal megkísértése, 1480 körül

4. kép. Bernardino Parenzano: Szent Antal megkísértése, 1494

A Remete Szent Antalt ábrázoló képek kapcsán ugyanazokat a kérdéseket tehetjük fel, amelyeket szinte minden, a korai kereszténység idején élt szent ábrázolásával kapcsolatban: születtek-e ábrázolások az adott személyről még életében? Tudomásunk szerint Antalról nem ismert olyan ábrázolás, amely még az életében készült volna róla. Azt is figyelembe kell venni, hogy a középkori ábrázolások meglehetősen kis mértékben követték a személyek egyedi arcvonásait, inkább egyéb ikonográfiai vonásokra fektették a hangsúlyt, amelyek segítségével a képeken felismerhetőkké váltak az alakok. Érdekes megfigyelni azt, hogy a későbbi ábrázolások első látásra meglehetősen egységes képet adnak a remetéről. Ebben nagy szerepe van a már előbb említett attribútumoknak. Meglehet, hogy a Remete Szent Antal különböző ábrázolásain az alakok arcvonásai nem hasonlítanak egymásra. Azonban a kezében levő T alakú bot, a csengő, esetleg egy malac a lábainál egyértelmű utalások arra, hogy kit ábrázolnak az adott képek. A közeg, amely a feltételezett történelmi személy és a későbbi ábrázolások között biztosítja a kapcsolatot, nem más, mint azok a szövegek, amelyeket róla írtak, és amelyekre hivatkozva alakultak ki az említett ikonográfiai jellegzetességek.

A hagyományos szemléletű vizsgálatok szinte kizárólag Antal történetiségének feltételezéséből indulnak ki, vagy azt igyekeznek bizonyítani, állapítja meg a téma egyik kutatója, Philippe Walter. Ezek a kutatások összemoszák a Történelmet és a Legendát, és nem vesznek tudomást az Antal-legendákban kirajzolódó mitikus vonatkozásokról. Philippe Walter arra hívja fel a figyelmet, hogy a remete alakja egy, a kereszténység előtti (kulturális) emlékezet örökségét hordozza.²⁴

Az elbeszélések általánosan elterjedtek, mindenhol föllelhetők ebben a korban. A szentek történeteiről szóló elbeszélések ugyanis ebben az értelmezésben az égi és földi világ közötti összekötő szál, kommunikáció a túlvilággal. Itt találkozunk a 13. század egyik nagy ellentmondásával. Ebben a korban történik meg a beszéd szerepének visszaállítása, a prédikáció és az elbeszélés újjászületése és látványos sikere, ám ugyanakkor ez a korszak az írás szakralizációjának egy újabb fázisa. Az oralitás az írásban teljesedik ki. A prédikáció, amelyet legtöbbször a vulgáris nyelveken mondtak el, nem kaphatott más módon végleges formát, mint írásban, de ekkor már a szakrális latin nyelven. Ennek a szakralizációnak a letéteményesei az olyan legendagyűjtemények, mint a *Legenda aurea*.²⁵

Vita Sancti Antonii

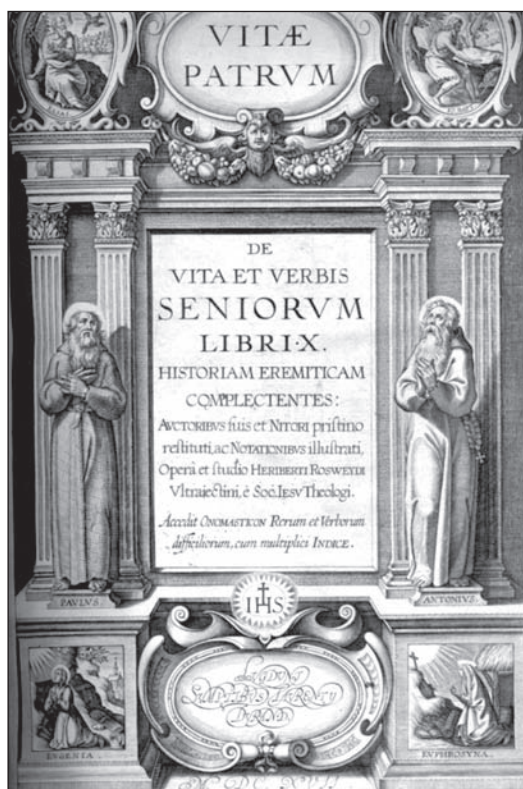
A Remetéről szóló első ismert szöveg az életrajza, amelyet kortársa, Szent Atanáz vetett papírra, címe: *Vita Sancti Antonii*. Ezt a szöveget 374-ben fordította latinra Evagriosz Pontikosz. A fordítást ismerte és felhasználta Szent Jeromos is.

²⁴ Walter 1996: 10.

²⁵ Erről részletesebben: Boureau 1984.

Ismeretes egy Evagriosz előtti latin fordítása is az Atanáz *Vitájának*. Ezt a szöveget egy másik Evagriosz-fordításnak vélték, míg 1914-ben Dom Wilmart bebizonyította, hogy a két fordítás két különböző szerző műve. A névtelen fordító munkája a római Szent Péter káptalan irattárában található, és 1939-ig csak részeit publikálták.²⁶

A 17. század elején Heribert Rosweyde jegyzetekkel és bevezetővel látta el a *Vitát*, és beillesztette a híres *Vitae patrum* című gyűjteményébe.²⁷ Ez az első komoly filológiai apparátussal ellátott gyűjtemény: Rosweyde 143 jegyzettel adta közre a *Vitát*. Ezt a változatot vette át J. P. Migne a 19. századi összefoglaló gyűjteményében, és újabb bevezető szöveggel látta el.²⁸ Az 1849-es kiadásban tehát együtt van az Atanáz szövege, a Rosweyde bevezetője és jegyzetanyaga, valamint a Migne szerkesztői bevezetője.

5. kép. Heribert Rosweyde: *Vitae Patrum*, Lyon, 1617, borítólap

²⁶ Garitte 1939: 2.

²⁷ Rosweyde 1617. A Rosweyde munkáját Jean Bollandus folytatta és fejezte be. A francia hagiográfiai társaság rá emlékezve nevezi magát „Société des bollandistes”-nek.

²⁸ Migne 1849.

A *Vita* a korai kereszténység egyik legnépszerűbb szövegének számít a maga százhatvan görög, két latin, valamint örmény, szíriai, arab, etióp és grúz kéziratot változatával. Magyarul is olvasható.²⁹

Az úgynevezett *Patrasi legenda*

A *Patrasi legendának* nevezett latin nyelvű szöveg³⁰ két, korábban különálló történetet olvaszt össze: a tevék által csodás módon megmentett remeték történetét és a Szent Antal látogatását Szent Pálnál. Az első történet gyakorlatilag azonos egy másik legendával, a *Vita Frontonii abbatis* történetével, csupán a szereplők neve változott meg.³¹ A második történetet Szent Jeromostól ismerjük, ezzel azonban nagyvonalúan bánt a szerző, és néhány részletet átírt. Összekeveri például a két Pált, azaz Antal tanítványát, akit Együgyűnek is neveztek (*Paul le Simple*, fr.) és a thébai Remete Szent Pált, az első remetét. A földrajzi tájegységeket is annyira szabadon kezeli, hogy a kutatók úgy vélik, ekkora tévedéseket nem tudtak volna Közél-Keleten, Patras környékén elkövetni, és a legendát ezért nyugat-európainak tartják. Mivel ismertek 10. és 11. századi másolatai, azt feltételezi, hogy a legendák ezt megelőzően keletkeztek.³²

Ennek a legendának 17 kéziratot változata ismert.³³ Ezek közül a legkorábbiak a 10. századra tehetőek, a legkésőbbiek a 15. századra. A szövegek kismértékben eltérők.

A latin nyelvű legendában Antal a patrasi monostor vezetője. Magányra vágyik, és hívja a tanítványait, hogy kísérjék el a sivatagba. Éjjel indulnak el. Egy forrás közelében megijeszti őket egy sárkány. Ez idő alatt Palesztina egyik királya álmot lát, amelyben arra buzdítják, hogy küldjön táplálékot a remetéknek a sivatagba. Egy kolduló szerzetes tanácsára azonnal útnak indít egy tizenkét tevéből álló karavánt. A karaván vezető nélkül megtalálja a remetéket. Antal és társai dicsérik az Urat, aki újra megmentette őket. Az állatok visszatérnek a királyhoz, és egy üzenetet hoznak a remetéktől, amely hatására a király elhagyja a királyságát, visszavonul egy kolostorba, ahol már 335 szerzetes élt. Itt kezdődik a második történet. Antal büszke sikerére. Kijelenti, hogy egyetlen szerzetest sem lehet vele összehasonlítani. De egy égi hang megdorgálja, és megparancsolja neki, hogy keresse fel Remete Szent Pált és tanuljon tőle. Útján két farkas vezeti el Agathon barlangjához. Ez az Agathon egy magányos szerzetes, aki bűnei miatt egy szarvashoz lett hasonló: szarvasagancsa („duo cornua quasi cervus”), a tevééhez hasonló lábai és hosszú haja volt. Agathon megmutatja neki a követendő ösvényt. Antal megérkezik a remetelakhoz, kopogtat. Pál azt hiszi, hogy a Sátán kopog, ezért a látogató szemére veti az üres dicsekvés bűnét. Végül fogadja Antalt, és feltesz neki néhány kérdést. Elosztja vele a ke-

²⁹ Vanyó 1999.

³⁰ Jegyzetekkel és bevezető tanulmánnyal közlésezi: Noordeloos–Halkin 1943: 211–250.

³¹ Bibliotheca Hagiographica Latina (BHL) 3189, hivatkozik rá Noordeloos–Halkin 1943: 213.

³² Noordeloos–Halkin 1943: 214–215.

³³ A kéziratokat és lelőhelyüket ismerteti Noordeloos–Halkin 1943: 217–218.

nyeret, amit egy holló hoz nekik, és elbúcsúzik tőle. Antalt visszaküldi a monostorába, és arra kéri, hogy hozza el neki a palástot, amelyet Theodosziusz császár hordott, hogy abban temessék el.³⁴ Antal visszatér Agathon társaságában, aki csodás módon és Antalnak köszönhetően visszanyerte emberi alakját. A remete rábízta a szerzetesek vezetését, és visszatér Pálhoz. Halva találja, és két oroslán segítségével eltemeti.

A franciaországi transláció legendája

A legenda szerint³⁵ egy bizonyos Jacelin, Guillaume gróf fia elzarándokolt a szent helyekre, és megállt Konstantinápolyban. Itt elnyerte a császár kegyeit, aki távozásakor megajándékozta a Remete Szent Antal ereklyével. Hazaérve, Jacelin nem akart megválni az értékes ajándéktól, és mindenhova magával vitte az ereklyét. Ezt azonban a pápa helytelenítette, és arra utasította Jacelin örökösét, Guigues Didier-t, hogy bízta egy apátságra az ereklyét. Guigues úgy tett, ahogy kívánták tőle, és az ereklyét az Arles melletti Montmajour-ban élő szerzetesekre bízta. És mivel ez a hely nem esett messze az ő birtokaitól, egy La Motte-nak nevezett erdős területet adományozott a szerzeteseknek, ahova felépítették a monostort, amely aztán helyet adott az ereklyének.³⁶ Ezután nem messze építettett egy „szegények házát” is, ahol a szegényeket és a „gehennalis ignis” nevű betegségtől szenvedőket ingyen ápolták.

Az antonita szerzetesrend alapításának legendája

Vallois grófjának fia, Guérin Szent Antal tüzétől szenvedett, és halálán lévén, apja, Gaston fogadalmat tett: ha a fia meggyógyul, mindketten e pokoli tűz áldozatai gondozásának szentelik életüket. Fia meggyógyult, és ezen a napon Gaston gróftól álmaiban Remete Szent Antal emlékeztette fogadalmára. T alakú botját a gróf átvette tőle, és a remete parancsára a földbe szúrta. A bot azonnal nagy fává terebélyesedett. A fa árnyékába menekült sok-sok nyomorék, és a fa gyümölcseitől meggyógyultak. A nagy fa fölött Isten áldást osztó keze jelent meg, a remete pedig így szólt Gastonhoz: „Íme, ez a felebaráti szeretet fája, s ezt te fogod a nevemben elplántálni. Te és követőid gyakoroljátok a szegények iránti szeretetet.”³⁷

Egy másik változat szerint Jocelin lovag halogatta az apja helyett fogadott zarándoklatát. Amikor egy csatában megsebesült, megjelent előtte Szent Antal, és miután megfeddte mulasztásáért, megparancsolta neki, hogy hozza el keletről az ereklyéjét Franciaországba.³⁸

³⁴ A Theodosziuszra való hivatkozás itt természetesen anakronisztikus.

³⁵ A latin nyelvű legenda szövegét tanulmány kíséretében közlésezi: Noordeloos 1942: 68–81.

³⁶ Innen származott a későbbi vita az ereklye birtokosait illetően az Arles melletti Montmajour és Viennois között.

³⁷ Bauer 1973: 37, idézi Grynaeus 2002: 55.

³⁸ Sigal 1989: 51, idézi Grynaeus 2002: 72.

Legenda aurea, Catalogus sanctorum

A *Legenda aurea* nevű híres legendagyűjteményt az a *Jacoppo da Varazze* püspök állította össze, aki később a *Jacobus de Voragine* (lat.) illetve *Jaques de Voragine* (fr.) néven vált ismertté.³⁹ Gyűjteményének óriási hatása volt az európai hagiográfiai irodalomra, és hatása szinte minden magyar kódex esetében kimutatható.⁴⁰ Voragine az Antal-legendák forrásául Atanáz és Szent Jeromos műveit használta. Nem közöl olyan, a remetével kapcsolatos szövegeket, amelyek ebben a két forrásban nem szerepelnek.

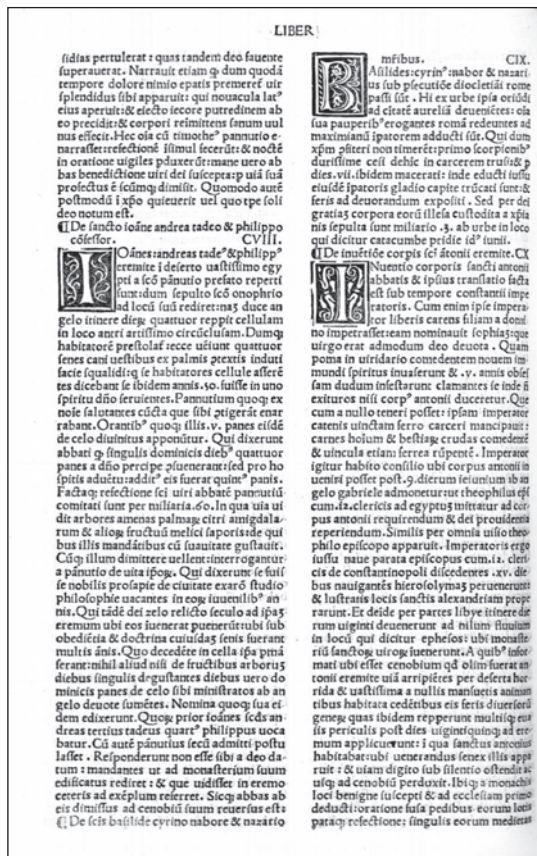

6. kép. *Legenda aurea*, Conrad Winters de Homborch nyomtatása, Cologne, 1478, borítólap

³⁹ Lásd Boureau 1984, Reames 1985, Dunn-Lardeau 1986.

⁴⁰ Lásd Horváth 1889, Katona 1907, Horváth 1911, Király 1915, Vargha 1923, Bán 1976.

A *Catalogus sanctorum* szerzője az olasz *Pietro de Natali* püspök, latinositott nevén *Petrus de Natalibus*, akit a francia szövegek *Pierre de Noël*ként említenek. A püspök 1379 és 1382 között 11 kötetbe gyűjtötte össze az általa ismert és fellelt legendákat. Az első tíz kötet anyagát az egyházi kalendáriumi ünnepek alapján rendezte, az utolsóban tárgyalja azokat a szenteket, akiket nem sikerült beilleszteni a kalendáriumba. A 3153 szentről szóló legendagyűjteményt a 15. század végén adták ki, az első kiadás 1493-ban lát napvilágot Vicenzában, az utolsó 1616-ban Velencében.

7. kép. De inventio corporis kezdetű legenda első oldala, Petrus de Natalibus: *Catalogus sanctorum et gestorum eorum*, Lyon, 1514, CX

Egy latin nyelvű legenda a *Codice Namurciensis*ből

A Remete Szent Antal translációjáról szóló legenda latin nyelvű változatát 1883-ban tették közzé a francia bollandisták az *Analecta Bollandiana* című folyóiratukban.⁴¹ Sajnos a szöveg forrásáról – *Codice Namurciensis*, ex. nr. 159. (2). – a bollandisták nem közlik keletkezésének időpontját, ezért nehéz lenne kronológiai szempontból is összehasonlítani a többi latin változattal, például a Natalibus munkájával. A legenda ugyanazt a történetet meséli el, amelyet az *Érdy-kódex* legendája.⁴²

Az Alphonse Bonhome által 1341-ben arabról latinra fordított legenda

Egy máltai és egy florence-i kéziratban fennmaradt Szent Antal életéről egy *Képes életrajz* (*Vie en image*, fr.) elnevezésű miniatúrasorozat, amelyet Rose Graham 1937-ben jelentetett meg először teljes terjedelmében.⁴³ A 200 miniatúrából álló sorozat minden darabja mellett a készítője feltüntette a megjelenített történet forrását. Atanáz *Vitája* és Szent Jeromos *Szent Pál élete* című munkája, valamint a *Vitae patrum* és egy *Legenda brevarii*⁴⁴ mellett megjelenik egy bizonyos Alphonsus, mint 50 miniatúra témájának forrása.

A titokzatos szerző személyére egy londoni kézirat⁴⁵ felfedezése után derült fény. A kézirat bevezetőjében Alphonsus megemlíti, hogy a legendákat ő maga fordította arab nyelvből latinra 1341-ben. Ennek a fordításnak később további, többé-kevésbé teljes változatai kerültek elő a különböző európai könyvtárakból.⁴⁶ A müncheni kéziratból kiderül, hogy a fordító teljes neve *Alphonsus Bonihominis*. Alphonsus elmondja magáról, hogy galíciai származású, és az Antal-legenda fordításának idején *Pierre de Sotomayor* spanyol bíboros mellett klerikusi és prédikatori feladatokat látott el Ciprus szigetén.⁴⁷ Eddig még nem sikerült arra az eredeti arab szöveg nyomára bukkanni, amelyet Alphonsus fordított.

A szöveg három részből áll: 1. Antal beszélgetése a kísértő királynéval, 2. Utazás Barcelonába, 3. más epizódok, mint például Antal gyerekkora, találkozása a démonokkal.⁴⁸

⁴¹ *Analecta Bollandiana* tom. 2. Paris–Bruxelles, 1883: 341–354.

⁴² A legenda részletezését lásd a magyar fordítások tárgyalásánál.

⁴³ Graham, Rose: *A Picture Book of the Life of Saint Anthony the Abbot reproduced from MS. of the Year 1426 in the Malta Republic Library at Valetta* (Oxford, 1937). A könyvről recenziót közöl: *Analecta Bollandiana* t. LVI. 154–156.

⁴⁴ Biblioteca Hagiographica Latina 609, idézi Halkin 1942: 143.

⁴⁵ British Museum, Add. 30972, X. sz., fol. 65–78, idézi Halkin 1942: 143. A latin nyelvű fordítás kritikai kiadását François Halkin tette közé a francia bollandisták lapjában: *Analecta Bollandiana* 60. 1942: 156–212.

⁴⁶ A kritikai kiadásban Halkin egy, a fentiekből összeállított teljes szöveget adott közre.

⁴⁷ Alphonsus első fordítása 1336-ból ismeretes, amikor az egyiptomi fogsága idején készítette a fordításait. Később Párizsban és Avignon-ban is megfordult. 1344-ben VI. Kelemen pápa Marokkó püspökévé nevezte ki. 1353-ban halt meg. Halkin 1942: 150.

⁴⁸ Más legendák fordítása alkalmával Alphonsus elmondja, hogy csupán azokat a legendarészeket fordítja le, amelyek szerinte ismeretlenek a nyugati kereszténység körében. Feltételezhető, hogy az Antal-legenda fordítása esetében is ezt a szelektív szempontot alkalmazta, hiszen valóban kevésbé elterjedt történetekről van szó.

A királynővel való beszélgetés tulajdonképpen egy dialógusra épülő narráció. A fürdőző királynőnek álcázott démon arra kéri Antalt, mentse meg a lelkét. A királynő azzal ámítja a remetét, hogy maga is karitatív tevékenységet folytat és betegeket ápol. Elviszi őt a városába, végigvezeti rajta. Hosszan bizonygatja, hogy a férfiaknak nem kell félrevonulniuk a nőktől, és számos bibliai példával, Ádám, Jákob, Noé életével próbálja meggyőzni. Antal azonban lassan felismeri, hogy a gonosszal van dolga. A szent kereszt jelével védekezik, és ennek hatására a démonok kiáltozva távoznak. Megjelenik Jézus, és hatalmat ad neki a föld minden lakója, minden állata és madara fölött. És neki ajándékozza a tüzet, hogy „szolgálja és őrzője” legyen, és amellyel megégesse a gúnyolódókat és a bántalmazókat. A királynővel való találkozás történetének végén Antal tüzet bocsát az ellenségeire.⁴⁹

A barcelonai utazásra egy démonúzásra való felkérés készíti a remetét. Alphonsus történetében egy főembert gyötör a démon, kérésre a remete közbelép, elűzi a gonoszt.

Más változatban⁵⁰ a felkérés a király részéről jön, és Antal a felhőkön utazik, mint az apostolok. A barcelonai királyi exorcizációt megelőzően egy koca jelenik meg a vendéglátó háza előtt, szájában a szemek és lábak nélkül született malacával. Antal vendéglátója, András szerzetes célba veszi az állatot, és lelőné, ám a remete megfogja a karját, mondván, hogy az állat is, akárcsak a király, arra kéri őket, hogy megmentsek az utódját. Antal ekkor megfogja az András kezét, és a kereszt jelét rajzolja vele a levegőbe, ezzel közvetítve a szerzetesnek a démonúzó erőt. A malac csodás módon meggyógyul. Ezután András kiűzi a királyi család tagjaiból is a démonokat. Az Alphonsus barcelonai történetének végén megjelenik Mihály arkangyal, és egy tüzes karddal ajándékozza meg a remetét. Ezek után Antal itt is tüzet bocsát az ellenfeleire.⁵¹

A remete megkísértése és sikeres ellenállása után a *Vitában* is megjelenik Jézus, és megajándékozza őt.⁵² Atanáznál azonban az ajándék annyiból áll, hogy ígéretet kap arra, miszerint a világon mindenhol ismerni és emlegetni fogják a nevét. Ebben a 4. századi szövegben még nincs nyoma a tűz és a remete kapcsolatának.

A 14. századi szövegekben azonban a remete tüzes kardot kap, és Mihály arkangyal után maga Jézus is megerősíti, hogy tűzzel pusztíthatja el ellenségeit. Nem sokkal ezután a remete valóban kipróbálja a fegyverét: tüzet bocsát ellenfeleire. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy ebben a korban már Európa-szerte általánosan pusztít az anyarozsmérgezés. Nehéz lenne választ adni arra a kérdésre, hogy milyen úton kerül a tűz az Alphonsus által fordított arab szövegbe. Annyit azonban érdemes megjegyezni, hogy míg az előző korokban, amikor nem pusztított ez a betegség, a legendaszövegekben nem jelent meg a tűz és a remete társítása, a 14. századi fordítás idején ez a társítás már teljesen beépült a szövegbe. Ebben a korban Európa-szerte már nagy számban működtek antonita kórházkolostorok.

⁴⁹ *Analecta Bollandiana* 61. 1943: 185.

⁵⁰ Réau 1958: 101.

⁵¹ *Analecta Bollandiana* 60. 1942: 195.

⁵² Vanyó 1999: 55.

A korábbi szövegek azt mesélik el, hogy hogyan ajándékozott Antalnak a tűz mint fegyver, a későbbiek már úgy hivatkoznak a tűzre, mint attribútumra. Az arab legenda 14. századi latin fordítása elmeséli a tűz adományozásának történetét. Az *Érdy-kódex* egy latin szöveg 16. századi fordítása, és utal a tűz attribútumára. Látjuk, hogy ez a 200 év elegendő volt ahhoz, hogy már ne kelljen az egész adományozás történetét elmesélni, illetve beilleszteni a narrációkba, hanem elég úgy kezelni az információt, mint egy olyan tudást, amit már mindenki ismer.

Olvasmány

„Csatlakozván mintegy a királyi ösvényhez, és követve Szent Atyáink Istentől sugalmazott tanítását és a katolikus Egyház hagyományát (mert tudjuk, hogy ez a Szentléleké, aki az Egyházban lakozik): teljes bizonyossággal és gondossággal határozatot hozunk, hogy amiként a becses és életadó kereszt alakzatát, úgy a tiszteletreméltó és szent képmásokat is, akár színes mozaikból vannak ezek, akár más anyagokból, el kell helyezni Isten szent egyházi épületeiben, a szent edényeken és ruhákon, a falakon és a táblaképeken, a házakban és az utakon: éspedig a mi Urunk és Istenünk és Megváltónk, Jézus Krisztus, valamint szeplőtlen Úrnőnk, a szent Istenszüdő, és a tiszteletreméltó angyalok, és az összes szent és kegyes férfiak képmását.

Minél gyakrabban láthatók ugyanis ezek a megformált képek, azok, akik ezeket szemlélik, annál könnyedebben emelkednek fel azok előképeinek emlékezetéhez és óhajtásához, hogy megcsókolják és tiszteletteljes hódolattal illessék ezeket, de nem azért, hogy valódi imádásban részesítsék, amely hitünk szerint való és amely egyedül az isteni természetet illeti meg; amint a becses és életadó kereszt ábrázolásának, úgy ezeknek a képeknek és a szent evangéliumos könyveknek és egyéb szent emlékeknek felajánlott füstölés is fénygyújtás az előkép tiszteletének kifejezésére szolgál, amiként őseinknél is kegyes szokás volt. A képnek adott tisztelet ugyanis az előképre száll át; és aki hódol a kép előtt, az azon ábrázolt valóságnak hódol.”⁵³

Kulcsszavak

hagiográfia, történelem, transláció, legenda, legendagyűjtemény, szerzetesrend, mirákulum, exemplum, középkor, fordítások

Szakirodalom

BÁN Imre

1976 *A Karthauzi Névtelen műveltsége*. Akadémiai Kiadó, Budapest

BOUREAU, Alain

1984 *La Légende dorée. Le système narratif de Jacobus de Voragine* (†1298). Cerf, Paris

DUNN-LARDEAU, Brenda (ed.)

1986 *Legenda aurea. Sept siècles de diffusion. Actes du colloque international sur la Legenda aurea: texte latin et branches vernaculaires, à l'Université du Québec à Montreal*. Bellarmin–Vrin, Montreal–Paris

⁵³ Dogmatikai határozat a szentképekről, II. Niceai Zsinat (VII. Egyetemes Zsinat), 787. szeptember 24. – október 23. In: Fila–Jug 1997: 172.

- FILA Béla – JUG László (szerk. és ford.)
1997 *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*. Örökmécses Alapítvány, Kisternye–Budapest
- GARITTE, Gerard
1939 *Un témoin important du texte de la vie de S. Antoine par S. Athanase*. (Études de philologie, d'archéologie et d'histoire anciennes publiées par l'Institut historique belge de Rome) Bruxelles–Rome
- GRYNAEUS Tamás
2002 *Szent Antal tüze*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- HALKIN, François
1942 La légende de Saint Antoine traduit de l'arabe par Alphonse Bonhome, O. P. *Analecta Bollandiana* 60. 143–212.
- HORVÁTH Cyrill
1889 *Temesvári Pelbárt és beszédei*. Franklin Társulat, Budapest
1911 *Középkori legendáink és a Legenda Aurea*. Budapest
- KATONA Lajos
1907 *Középkori legendák és példák*. Lampel R. Könyvkereskedése Kiadó, Budapest
- KIRÁLY György
1915 A Margit-legenda és rokonai. *Irodalomtörténeti Közlemények* 25. (1) 1–25.
- MIGNE, Jaques Paul (ed.)
1849 *Patrologiae cursus completus*. Tomus LXXIII. Vitae Patrum, sive historiae eremiticae librii decem, tomus prior. Garnier, Paris
- NOORDELOOS, P.
1942 La translation de Saint Antoine en Dauphiné. *Analecta Bollandiana* 60. 68–81.
- NOORDELOOS, P. – HALKIN, François
1943 Un histoire latin de S. Antoine. La „Légende du Patras”. *Analecta Bollandiana* 61. 211–250.
- REAMES, Sherry L.
1985 *The Legenda Aurea: a Reexamination of its Paradoxical History*. University of Wisconsin Press, Madison
- RÉAU, Louis
1958 *Iconographie de l'art chrétien. Tome III. I. Iconographie des saints*. Presses Universitaires de France, Paris
- ROSWAYDE, Heribert
1617 *Vitae Patrum. De vita et verbis seniorum*. Lyon
- VANYÓ László (a bevezetőt írta és jegyzetekkel ellátta)
1999 *A III–IV. század szentjei*. Jel Kiadó, Budapest
- VARGHA Damján
1923 *Kódexeink legendái és a Catalogus sanctorum*. Szent István Társulat, Budapest